

•
ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA”
DIN IAȘI
(SERIE NOUĂ)

ISTORIE

TOM LXX
2024

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Nelu Zugravu (Iași), Neculai Bolohan (Iași), Alexandru-Florin Platon (Iași), Petronel Zahariuc (Iași), Ștefan S. Gorovei (Iași), Maria Magdalena Székely (Iași), Cristian Ploscaru (Iași), Claudiu Topor (Iași), Gabriel Leanca (Iași), Gheorghe Iacob (Iași), Ovidiu Buruiană (Iași), Victor Spinei, membru al Academiei Române (Iași), Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române (Cluj-Napoca), Ovidiu Cristea (București), Rudolf Dinu (București), Antal Lukács (București), Ion Eremia (Chișinău), Ion Varta (Chișinău), Dennis Deletant (Londra), Carol Iancu (Montpellier), Hans-Christian Maner (Mainz).

COMITETUL DE REDACȚIE:

Laurențiu Rădvan (redactor șef),
Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Ionuț Nistor, Adrian-Bogdan Ceobanu,
Adrian Vițalari (secretar de redacție),
Mihai-Bogdan Atanasiu (secretar de redacție).

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în textele publicate revine în exclusivitate autorilor.

Manuscrisele, cărțile și revistele propuse pentru schimb,
ca și orice corespondență se vor trimite redacției:

Laurențiu Rădvan

Facultatea de Istorie
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
B-dul Carol I 11,
700506, Iași, România
Tel.: 40-(0)232-20.12.74
e-mail: radvan@uaic.ro

ISSN 1221-843X
eISSN 2821-4617
Printed in Romania

CUPRINS

Rețeaua consulară a României (1918-1947): organizare, personal, regulamente

Adrian-Bogdan Ceobanu, Daniel Cain, <i>Destinul unui fost consul onorific al României la Moscova: Pierre Guérin</i>	9
Lucian Leuștean, <i>Consulatul / Secția consulară a Legației României la Budapesta în cadrul „războiului rece” româno-maghiar în primii ani interbelici</i>	27
Adrian Vițalaru, <i>Un consul al României în Polonia interbelică: George-Traian Gallin</i>	37
Ionel Doctoru, <i>Rețeaua consulară a României din Franța (1924-1926)</i>	53
Elinor Danusia Popescu, <i>Politisation du serment consulaire roumain dans l'entre-deux-guerres. Etude de cas: l'Allemagne nazie</i>	75
Vasile Ungureanu, Ionuț Nistor, <i>Diplomatul Nicolae Țimiraș – un strănepot al lui Ion Creangă în slujba României</i>	83

Mădălina Sava-Moise, <i>Ceramica de tip roman provincial din Muntenia în secolele II-III p. Chr.</i>	113
Nelu Zugravu, <i>De Heliogabalo fertur (ferunt), dicitur...</i>	127
Yanko M. Hristov, <i>Legal and Matrimonial Implications of Captivity in Digest XLIX.15 of Emperor Justinian I (527-565)</i>	139

Adrian-Ionuț Gilea, <i>Piese de armament din perioada medievală. Un cap de buzdugan din colecția „Muzeului Vasile Pârvan” Bârlad</i>	153
Daniel Mirea, <i>La început de domnie. Vlad Călugărul în anii 1481-1482</i>	163
Petronel Zahariuc, <i>Despre schitul Corni (ținutul Putna), ctitoria marelui vornic Alexandru Ramandi, metoc al mănăstirii Dohiar de la Muntele Athos</i>	189
Ștefan S. Gorovei, <i>O pagină din istoria unui monument celebru: Bălinești</i>	217
Mariana Lazăr, <i>Marele hrisov domnesc conferit de Mihai Racoviță mănăstirii Cotroceni</i>	233
Gheorghe Lazăr, <i>Comerțul cu produse alimentare în Țara Românească (secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea)</i>	255

Mădălin Anghel, „A strigat cu glas mare ca din partea obștii”. Actorul Ioan Poni și un incident al frământărilor de la Iași din 1846	277
Mihai Chiper, „Și dacă ne ocolește drumul de fier?” Competiție regională, interese economice și blocaje militare în configurarea rețelei de căi ferate din Moldova (1859-1914)	289
Laurențiu Rădvan, Focul din ianuarie 1880 și Palatul domnesc din Iași	313
Claudiu-Lucian Topor, <i>Memoirs from the time of military occupation: Romania's Europeanisation and Germany's civilising mission (1916-1918)</i>	327
Cătălin Botoșineanu, Grădinile școlare ale așezămintelor primare rurale. Studiu de caz: Inspectoratul școlar regional Iași (1900-1940)	337
Dragoș Jipa, Literatură franceză, diplomație culturală și Rezistență. Michel Dard între Institutul Francez și Universitatea din București (1940-1946)	357

Recenzii și note bibliografice	373
Paula Fredriksen, <i>Pe când creștinii erau evrei: Prima generație</i>, traducere din limba engleză de Dionisie Constantin Pîrvuloiu, București, Editura Humanitas, 2023, 270 p. (Constantin Ciobanu); Liviu Pilat, <i>Moldova, Sfânta Coroană și regii Jagielloni. Vasalitate, putere și gândire politică (1387-1526)</i>, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2023, 404 p. (Alexandru Gorea); Lidia Cotovanu, <i>Émigrer en terre valaque. Estimation quantitative et qualitative d'une mobilité géographique de longue durée (seconde moitié du XVe – début du XVIIIe siècle)</i>, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2022, 466 p. (Bibliothèque de l'Institut d'Études Sud-Est Européennes, 21) (Cristiana Murariu); Julia Derzsi, <i>Delict și pedeapsă. Justiție penală în orașele din Transilvania în secolul al XVI-lea</i>, Cluj-Napoca, Editura Egyetemi Műhely, Societatea Bolyai, 2022, 346 p. (Laurențiu Rădvan); <i>Figures de veuves à l'époque moderne (XVII^e et XVIII^e siècles): Images d'un statut social accepte, cache, revendique?</i> [Figures of Widows in Modern Era (17th and 18th Centuries): Images of an Accepted, Hidden, Claimed Social Status?], sous la direction de Florence Fesneau et Maël Tauziède-Espariat, Paris, Éditions du GHRAM, 2023, 151 p. (Elena Bedreag); Anca Elisabeta Tatay, Cornel Tatai-Baltă, <i>Gravorul Mihail Strilbițchi (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea)</i>, Cluj-Napoca, Editura Mega, Colecția Artă – Istorie – Cultură, 2023, 345 p. (Eugenia Dima); Sebastian Popescu, Alexandru Stancu, <i>Istoria fizicii în Moldova</i>, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2022, 304 p. (Renata-Gabriela Buzău (Apetroaie)); Laurențiu Vlad, <i>Constantin N. Brăiloiu (1809-1889): fragmente biografice</i>, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2023, 224 p. (Simion-Alexandru Gavriș); Martina Winkelhofer, <i>Viața de zi cu zi a împăratului: Franz Joseph și curtea sa imperială</i>, cuvânt înainte de Mihai-Răzvan Ungureanu, traducere din limba germană de Alex Bärnthaler-Nebeja, Iași, Editura Polirom, 2024, 252 p. (Ana-Maria Lupășteanu); Tim Grady, <i>A Deadly Legacy: German Jews and the Great War</i>, Londra, Yale University Press, 2017, 291 p. (Robert Dascălu); George Albuț, <i>Un diplomat român la Budapesta (1981-1990 și după aceea...)</i>, București, Corint Istorie, 2023, 256 p. (Ștefan-Cătălin Stanciu).	

Abrevieri	405
-----------------	-----

Consulatul / Secția consulară a Legației României la Budapesta în cadrul „războiului rece” româno-maghiar în primii ani interbelici

Abstract: The Romanian Consulate or Consular Section of the Romanian Legation in Budapest played a key role in the Romanian-Hungarian “Cold War”, not only by fulfilling its duties conferred by law, especially in terms of providing consular services for Romanian citizens abroad, but also by assisting the Romanian Legation in its complicated relations with the Hungarian authorities. For example, many translations were done by consuls. At least one of them, Aurel Monția, a native of Transylvania, was fluent in Hungarian, which made him very useful. On his return to the MAS Central Office, Monția worked at the Press and Propaganda Department, whose head in 1926, Nicolae Dianu, praised him for his knowledge of Hungarian, his translations from the Hungarian press and the seriousness with which he carried out his duties.

Keywords: Romanian Consulate; Budapest; interwar years; Romanian-Hungarian “Cold War”; Aurel Monția.

Consulatul României la Budapesta este enumerat în Legea pentru reorganizarea Ministerului Afacerilor Străine din 1894 ca unul din cele nouă oficii consulare ale statului român de la acea dată¹. Va fi prezent apoi și în Legea de reorganizare din 1912², ca și în cea din 1921³. În aceasta din urmă, Consulatul de la Budapesta este păstrat cu toate că în capitala noului stat maghiar exista și o misiune diplomatică permanentă. Situația era similară cu cea de la Constantinopol, Paris și Praga, acestea fiind singurele capitale unde România avea atât o misiune diplomatică, cât și un oficiu consular. Însă, după numai un an, după instalarea guvernului Ion I. C. Brătianu, decizia din perioada ministeriatului lui Take Ionescu

* Prof. univ. dr., Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; lucianleustean67@gmail.com.

¹ Ion Mamina, Gheorghe Neacșu, George G. Potra (editori), *Organizarea instituțională a Ministerului Afacerilor Externe, Acte și documente*, vol. I, 1859-1919, București, Fundația europeană Titulescu, p. 676.

² *Ibidem*, Vol. II, 1920-1947, ediție îngrijită de Ion Mamina, Gheorghe Neacșu, George G. Potra, Nicolae Nicolescu, București, 2006, p. 40.

³ *Ibidem*, p. 58.

este anulată⁴, consulatul din capitala Ungariei pierzându-și autonomia și fiind integrat în cadrul Legației României de la Budapesta.

Nu dispunem de toate detaliile privind organizarea oficiului consular de la Budapesta în primii ani interbelici, dar știm că el avea cel puțin doi angajați, un consul general, Vasile G. Trifu, și un viceconsul, Aurel Monția. Aceste două nume apar în corespondența pe care atât oficiul consular, cât și Legația României de la Budapesta, condusă de Traian Stârcea, o poartă cu centrala Ministerului Afacerilor Străine. Miza textului nostru este să schițăm câteva aspecte ale războiului rece româno-maghiar din perioada imediat următoare semnării și ratificării Tratatului de la Trianon care statua noua realitate în care evoluau cele două state. E vorba de acele aspecte în cadrul cărora Consulatul României de la Budapesta, iar apoi secția consulară a Legației României din Ungaria au jucat roluri active din perspectiva atribuțiilor sale.

Cariera celui care a fost primul consul general român trimis la Budapesta după Marele Război, Gheorghe Trifu, a fost una exemplară. Născut în 1878, absolvent al unui liceu parizian prestigios și cu bacalaureat luat la Universitatea din Paris, apoi licențiat în Drept la Universitatea București, Trifu a lucrat 15 ani la Direcția Siguranței Generale, înainte de a intra în Ministerul Afacerilor Străine, unde a obținut, în 1915, poziția de consul, recunoscându-i-se vechimea în muncă. Tradiția legăturilor dintre serviciile de informații și personalul consular este, deci, seculară. După cinci ani de activitate solicită și primește gradul de consul general, decretul de numire fiind semnat, la 2 decembrie 1920, de Regele Ferdinand și ministrul de Externe Take Ionescu. În ianuarie 1921 e trimis la Budapesta, pentru a prelua Consulatul proaspăt înființat acolo. Din dosarul său de la „Personal” reiese că nu știa limba maghiară, ci doar franceza și germana. După doar un an, guvernarea liberală desființează consulatul și îl transformă în secție consulară a Legației conduse de Traian Stârcea. Relațiile dintre Trifu și Stârcea au fost fluctuante, dar deteriorarea lor s-a accentuat în timp, ceea ce a dus la solicitarea de rechemare pentru Trifu, din motive de corupție. Deși a acoperit deficitul imputat, Gheorghe Trifu a fost rechemat în Centrală de ministrul I. Gh. Duca la 1 noiembrie 1924, în locul său fiind trimis Ion Ciuntu. Acuzațiile de corupție nu par să-i fi afectat cariera lui Trifu, care a continuat neperturbată la Berna, Istanbul și Salonic, din acest din urmă loc fiind pensionat în 1938⁵.

Aurel Monția era din Ardeal, fiind născut în 1890. Era absolvent al Universității din Cluj, unde devenise și doctor în Drept. Cunoștea foarte bine limba maghiară. A fost trimis la Budapesta în 1920, ca viceconsul, fiind rechemat în 1921 (înlocuit fiind de Theodor D. Miron), doar pentru a fi trimis înapoi în martie 1922, probabil prezența sa fiind indispensabilă. A avut o carieră bună în M.A.S., obținând gradul de consul, iar apoi pe cel de consul general, dar evoluția sa a fost umbrită

⁴ AMAE, Fond Problema 77, Dosare personale, T 32/1920, Trifu Gheorghe, nepaginat.

⁵ Ibidem.

cumva, spre mijlocul anilor '30, de niște presupuse probleme de natură psihică, care l-au făcut să intre în conflict deschis cu șefii săi de atunci. În 1950 a fost transferat la Ministerul Justiției, de unde, la scurt timp, va fi pensionat⁶.

„Mai bine un sfârșit cu groază decât o groază fără sfârșit”, spune un proverb francez. Valabilă adeseori, această idee probabil nu era acceptată de către cei mai mulți dintre maghiari atunci când se gândeau la tratatul de la Trianon, semnat la 4 iunie 1920, între Ungaria și Puterile Aliate și Asociate învingătoare în Primul Război Mondial. Ceea ce s-a consfințit la Trianon a părut pentru majoritatea poporului maghiar drept un blestem nemeritat, un cataclism incredibil de brutal sau, în cel mai bun caz, drept un coșmar, un vis urât care va trebui să se încheie cândva⁷. Putem să încercăm să înțelegem cum s-a manifestat disperarea maghiarilor cu privire la ceea ce li se întâmpla datorită aplicării Tratatului de la Trianon. Durerea lor nu putea fi alinată decât prin încurajarea speranței că tratatul nu putea fi permanent, că mai devreme sau mai târziu el va fi modificat. Liderii de la Budapesta au transmis acest mesaj către maghiarii rămași în țările din preajmă, aspirând în felul acesta să atenueze imensa frustrare resimțită de foștii stăpâni din Transilvania, Slovacia sau Voivodina.

În aceste condiții, nu a fost de mirare faptul că între România și Ungaria s-a derulat în primii ani interbelici un adevărat „război rece”, la cauzele mai vechi ale ostilității dintre cele două state adăugându-se și urmările recentului conflict militar, din 1919, tranșat de partea română prin ocuparea Budapestei și a unei bune părți din teritoriul pe care diriguitorii păcii pariziene intenționau să-l atribuie Ungariei învinse în Marele Război⁸.

Tensiunile româno-maghiare se manifestau pe diverse planuri, inclusiv pe cel al reprezentării diplomatice și consulare. Spre exemplu, scria ministrul României în Ungaria, Traian Stârcea, „la 5 iulie (1923) poliția din Budapesta a provocat un enorm scandal într-un restaurant, unde un om de serviciu de la Consulatul român a fost tratat oribil, iar șoferul meu a căpătat de la un sergent de oraș o tăietură cu sabia la obraz, care l-a desfigurat pe toată viața”⁹. După doar o lună, la 5 august 1923, consulul general al României la Budapesta, Trifu, și atașatul comercial, Stătescu, au fost jigniți public de ofițeri ai poliției maghiare. Autoritățile maghiare au negat existența incidentelor, ceea ce l-a exasperat pe șeful misiunii diplomatice românești de la Budapesta¹⁰.

⁶ AMAE, Fond Problema 77, Dosare personale, M1, Aurel Monția, nepaginat.

⁷ Vezi, spre exemplu, Béla K. Király, Peter Pastor, Ivan Sanders (Eds.), *War and Society in East Central Europe*, vol. VI, *Essays on World War I: Total War and Peacemaking. A Case Study on Trianon*, New York, 1982.

⁸ Lucian Leuștean, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon (1918-1920)*, Iași, Polirom, 2002, *passim*.

⁹ AMAE, Fond 71/1920-1944, Ungaria, Politica internă, 1920-1923, vol. 43, f. 196.

¹⁰ Ibidem, f. 209-212.

Dezmințirile maghiare erau atât de ferme, încât, în septembrie 1922, au izbutit să-l convingă chiar pe ministrul de Externe de la București, I. G. Duca, spre disperarea lui Traian Stârcea, care s-a plâns cu iritare șefului său: „Situația mea ca ministru al României la Budapesta este destul de grea față de corpul diplomatic din acest oraș, care, ca și mine, ia cunoștință de toate atacurile de pe urma cărora prestigiul României suferă și mai de fiecare dată se interesează să vadă ce răspuns se dă de guvernul român. Dar această situație mi-ar deveni imposibilă dacă pe lângă celelalte greutăți de serviciu pe care le am, reprezentantul Ungariei la București ar reuși să convingă pe ministrul meu de externe că acelea ce-i raportează nu sunt în conformitate cu adevărul”¹¹. Stârcea solicita Bucureștilor o atitudine mai fermă în raporturile cu maghiarii: „Reamintesc Excelenței Voastre că guvernul iugoslav, văzând că cel maghiar refuză să dea satisfacție pentru insultele ce i s-au adus viceconsulului său din Pécs, a expulzat 200 de unguri din regatul sârb, represiune ce a calmat în mod suficient guvernul maghiar”¹².

Un alt domeniu de manifestare a războiului rece româno-maghiar a fost cel al revizionismului și iredentismului, unde partea maghiară s-a dovedit plină de resurse și de imaginație. Dacă protestele diplomatice au fost în general ineficiente, iar contrapropaganda românească nu a reușit decât în anumite cazuri să concureze propaganda revizionistă maghiară în străinătate, în schimb alte măsuri ale autorităților de la București au fost mai adecvate pentru contracararea activităților iredentiste și revizioniste maghiare. Spre exemplu, granița apuseană a României a fost în primii ani interbelici o adevărată „cortină de fier” între cele două țări. Controlul era foarte strict, totul, de la persoane și până la mărfuri, fiind verificat cu minuțiozitate¹³; corespondența era cenzurată, iar pachetele erau „vămuite” cu maximă atenție¹⁴. Pentru eficientizarea controlului asupra materialelor scrise sau tipărite venite din Ungaria, s-a decis, la începutul lui 1923, ca acestea să poată intra în România numai prin punctul vamal de la Episcopia Bihorului¹⁵. Cenzura funcționa nu numai la frontieră, ci și în teritoriu, acoperind nu numai corespondența, ci și cărțile, filmele etc.¹⁶ Uneori vigilența controlului românesc era pusă la încercare de inventivitatea maghiară: pe unele scrisori și pachete cu materiale prohibite venite din Ungaria se găsea aplicată încă de la Budapesta o ștampilă cu legenda „Censura scrisorilor, România”, scăpând, astfel, de vama

¹¹ Ibidem, f. 208.

¹² Ibidem, f. 212.

¹³ AMAE, Fond 71/1920-1944, Transilvania, Propaganda revizionistă ungară, 1920-1921, vol. 1, f. 24.

¹⁴ Ibidem, f. 70.

¹⁵ Circulara nr. 260194/20 februarie 1923 a Ministerului de Interne preciza: „...vă invităm să luați cele mai severe măsuri ca astfel de pachete să nu se introducă în țară decât numai prin sus-menționatul punct vamal, de unde să fie trimise, înainte de distribuție, la Cluj, spre a fi văzute de d-l Eugen Bianu, inspector general de siguranță” („Import-Export”, III, nr. 1/1923, p. 130).

¹⁶ De pildă, Comisia pentru cenzurarea filmelor de cinematograf a respins, în mai 1922, cererea de difuzare a peliculei intitulată *Carol de Habsburg* („Buletinul Oficial al Ministerului de Interne”, II, nr. 13-14/15 mai-1 iunie 1922, p. 274).

românească. Până la urmă, autoritățile române au descoperit subterfugiul și au reacționat în consecință¹⁷.

De asemenea, randamentul acțiunilor de neutralizare a revizionismului maghiar sporea atunci când statele Micii Înțelegeri colaborau cu adevărat împotriva singurului lor inamic comun: Ungaria¹⁸. Nu a fost deloc întâmplător faptul că la diverse reuniuni ale organizației s-a hotărât ca diplomații români, cehoslovaci și iugoslavi acreditați la Budapesta să conlucreze din ce în ce mai strâns: „Trebuie să dăm Ungariei tot mai mult impresia unui bloc pe care nu-l poate zdruncina”¹⁹. După conferința de la Sinaia a Micii Înțelegeri din iulie 1923, ministrul român de externe, I. G. Duca, trimitea o telegramă circulară către toate reprezentanțele diplomatice românești din Europa în care afirma: „... pretutindeni să arătăm că pe cât suntem de dornici de a avea raporturi de bună vecinătate cu Ungaria, ba chiar să ajutăm la ridicarea ei economică, pe atât vom sta de hotărât în calea ei dacă continuă să nu respecte tratatele și să facă politică iredentistă”²⁰.

În același timp, antirevizionismul românesc a căpătat consistență și a condus la rezultate concrete atunci când oficialitățile românești au reacționat cu fermitate, utilizând metode neconvenționale, precum amenințările sau șantajul, sau recurgând chiar la represalii. Spre exemplu, pașapoartele cetățenilor maghiari au cuprins tot felul de însemne, vize și formulări cu caracter iredentist până când, în martie 1921, ministrul român de externe, Take Ionescu, a decis ca titularii unor asemenea documente să nu mai fie acceptați pe teritoriul românesc²¹. De asemenea, atunci când, în vara lui 1923, maghiarii au introdus niște pașapoarte pentru cei care „se bucură de încrederea autorităților și care se obligă să facă serviciul de informatori în țările unde merg”, respectivele documente servind „și ca acte de recunoaștere față de Legațiile ungare, care trebuie să dea tot sprijinul titularilor lor”, Siguranța din România n-a făcut altceva decât să-i urmărească și să-i aresteze pe deținătorii acelor pașapoarte.

Înjurăturile cu care presa de la Budapesta îl „gratula” zilnic pe ministrul României în Ungaria, Traian Stârcea, n-au încetat decât atunci când, în octombrie 1922, Secția consulară a Legației României a redus drastic numărul vizelor pe care le acorda maghiarilor ce doreau să călătorească în România²². Guvernul de la Budapesta nu a făcut nimic pe a-și limita activitățile iredentiste proprii, îndreptate direct asupra teritoriului românesc, ca și acelea ale nenumăratelor asociații, societăți

¹⁷ Circulara nr. 196613/30 noiembrie 1922 a Ministerului de Interne stipula că „ștampila având scopul de a induce în eroare organele oficiale, vă invităm să luați măsuri ca să se confişte coletele cu tipărituri prohibite, venite prin poştă, care vor avea aplicată ştampila în chestiune” („Import-Export”, III, nr. 1/1923, p. 117).

¹⁸ Vezi, spre exemplu, AMAE, Fond 71/1920-1944, Transilvania, Propaganda revizionistă ungară, 1923-1924, vol. 3, f. 63.

¹⁹ AMAE, Fond Mica Înţelegere, vol. 5, f. 118.

²⁰ Ibidem, f. 123.

²¹ AMAE, Fond 71/1920-1944, Transilvania, Iridenta ungară, 1920-1921, vol. 31, f. 48; AMAE, Fond 71/1920-1944, Ungaria, Politica internă, 1920-1923, vol. 43, f. 368.

²² AMAE, Fond Dosare speciale, 71/1922, Ungaria, Relații cu România, vol. 92/4, f. 17.

și ligi naționaliste, decât atunci când guvernul român a amenințat cu reducerea la minimum sau chiar întreruperea legăturilor telegrafice și poștale româno-maghiare²³. În sfârșit, autoritățile românești au putut să înțeleagă mai exact dimensiunile revizionismului maghiar și să acționeze mai eficient pentru contracararea acestuia atunci când legația românească de la Budapesta a izbutit să-și asigure serviciile unei „cârțițe” din cadrul Ministerului Afacerilor Externe ungar, respectivul informator plătit oferind vreme de luni de zile, la începutul anului 1924, textele telegramelor pe care diplomații maghiari din capitalele europene le trimiteau la Budapesta²⁴. Ele erau traduse de personalul consular român la Budapesta.

În același timp, statul maghiar își exhiba o ură viscerală față de foștii cetățeni maghiari de altă origină etnică decât cea maghiară, acum cetățeni ai statelor care înconjurau Ungaria. Aceștia erau considerați a fi neloiali, trădători față de patria ungară, care îi acceptase și îi tolerase până la 1918. Această ură față de „infideli” lua uneori și manifestări de o rară brutalitate. Spre exemplu, în primii ani interbelici, unii cetățeni români, în special cei originari din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, dacă doreau să călătorească în Ungaria sau doar să tranziteze teritoriul ungar în drum spre Viena sau alte destinații din Europa centrală și apuseană, au avut extrem de neplăcuta surpriză de a fi dați jos din tren, arestați și înțemnițați vreme de luni sau chiar ani de zile, acuzați fiind de trădare sau spionaj în favoarea dușmanului²⁵.

În vara anului 1921, ministrul afacerilor străine, Take Ionescu, primea rapoarte pline de gravitate de la ministrul României la Budapesta, Traian Stârcea, rapoarte cuprinzând informații despre nenorocirile cărora le căzuseră pradă unii cetățeni români. Un exemplu: „invalidul Vasile Varga, român din Maramureș, fost soldat austro-ungar, rănit de 8 ori în cursul războiului și nevorbind nici un cuvânt unguresc, este închis de aproape doi ani. [...] A fost arestat la Szolnok, pentru spionaj, de către locotenenții maghiari Haraszti și Vamos, care l-au bătut de i s-a umflat capul. Când nu mai era decât o stârpitură pe urma chinurilor meșteșugite ce îndurase în penitenciarul inchizitorial din Szolnok, mai trebui să fie și obiectul de batjocură al depravaților săi călăi, care, în nebunia grozăviilor ce plăsmuiau, au ajuns să silească pe acest deținut să dea probe de virilitate asupra unei femei de moravuri ușoare, întinsă pe o masă de caznă în fața lor. Această femeie împreună cu o altă tovarășă a ei, deși unguroaice din Oradea Mare, se găseau și ele încuiate sub inculpațiunea de spionaj. [...] Adus acum 20 de luni de la Szolnok la Budapesta, bietul Varga a mai trebuit [...] să îndure și acolo băți îngrozitoare din partea detectivului Kolonits și a detectivului Egheto Carol, care e din Transilvania și vorbește bine românește. După toate aceste chinuri, invalidul Vasile Varga a fost închis la Margit-korut, unde se află deținut și până azi”²⁶.

²³ AMAE, Fond 71/1920-1944, Transilvania, Iridenta ungară, 1920-1921, vol. 31, f. 83.

²⁴ AMAE, Fond 71/1920-1944, Ungaria, Politica internă, 1924-1925, vol. 44, f. 3-5, 7-8, 14-16, 18, 24-25, 28-30, 44.

²⁵ Vezi, spre exemplu, AMAE, Fond 71/1914, E2, partea I, vol. 154, f. 74 sau vol. 159, f. 213.

²⁶ Ibidem, vol. 155, f. 12-13.

Știrile despre români arestați și aruncați în pușcăriile maghiare au început să sporească, Consulatul și Legația României de la Budapesta și, prin intermediul acestora, Ministerul Afacerilor Străine de la București primind informații despre faptul că, după retragerea armatei române de la Budapesta, în noiembrie 1919, și mai ales după retragerea din martie-aprilie 1920, în spatele liniei de frontieră stabilită de către Conferința de pace, zeci de români fuseseră obligați să suporte ura maghiară, fiind maltratați și întemnițați, cel mai adesea fără nici un fel de judecată²⁷, iar umilințele la care erau supuși atingeau cote paroxistice²⁸. Spre exemplu, soldatul Dumitru Cristea, arestat vreme de patru luni în Ungaria, povestea la reîntoarcerea în țară: „... m-a dat pe mâna a doi plutonieri care m-au purtat pe toate străzile orașului (Békéscsaba), ținându-se după mine o mulțime de lume întrebând pe jandarmi cine sunt eu. Întrebărilor ce curgeau la adresa mea, din partea ungurimii ce se ținea după mine, jandarmii le-au răspuns că eu sunt ticălosul acela de valah care am tras inelul de pe degetul femeilor lor și le-am luat cerceii din urechi, făcându-mi grămezi de aur din țara ungurească, iar pe bărbații lor i-am azvârlit în Tisa, strigând că-s bolșevici. Mulțimea, auzind toate acestea, strigau cu toții, scuipându-mă și bătându-mă cu pumnii, copii, femei și bătrâni ... opincar, mămăligar ... m-ar fi omorât dacă i-ar fi lăsat jandarmii”.

Autoritățile românești au început curând să intuiască și aspectul de natură pragmatică implicat de această modalitate maghiară de a aborda relațiile bilaterale. Era vorba despre faptul că statul român, la rândul său, deținea sute de maghiari, arestați în perioada 1919-1921 pentru ostilitatea manifestată față de armata română și noile autorități²⁹. Acuzați de o sumedenie de fărâdelegi – de la atentate teroriste și sabotaje³⁰, până la injurii și nesupunere civică³¹ –, acești maghiari urmaseră ordinele celor de la Budapesta, de a continua lupta împotriva inamicului temporar învingător în 1919, România, sau acționaseră, pur și simplu, din proprie inițiativă. Guvernele maghiare care s-au succedat în perioada 1920-1921 găsiseră soluția pentru a-i ajuta pe conaționalii lor care umpluseră închisorile românești: erau arestați unii cetățeni români care tranzitau Ungaria. În felul acesta, a apărut ca firească posibilitatea de a se realiza schimburi de deținuți politici între cele două țări. După negocieri aprige și prelungi, în perioada 1921-1925 s-au realizat câteva asemenea transferuri de prizonieri, câteva zeci de români încarcerați în Ungaria fiind schimbați pentru câteva sute de maghiari întemnițați în România.

²⁷ Vezi AMAE, Fond 71/1920-1944, Ungaria, Politica internă, 1920-1923, vol. 43, f. 241.

²⁸ AMAE, Fond 71/1914, E2, partea I, vol. 154, f. 123-124.

²⁹ „Glasul minorităților”, II, nr. 1/ianuarie 1924, p. 21-27

³⁰ Vezi, spre exemplu, AMAE, Fond 71/1914, E2, partea I, vol. 154, f. 196, 207-209 și vol. 156, f. 86-90.

³¹ De pildă, în primăvara lui 1922, atunci când Comisia interaliată pentru delimitarea pe teren a graniței româno-maghiare își desfășura activitatea în zona Carei, unii dintre maghiarii din satele din preajmă au organizat demonstrații antiromânești, ceea ce a determinat autoritățile să ordone arestarea a 33 de manifestanți (AMAE, Fond 71/1920-1944, Transilvania, Propaganda revizionistă ungară, 1922, vol. 2, f. 70).

Cu un alt prilej, am prezentat în detaliu un caz, al lui Camil Manuilă, fratele mult mai celebrului, ulterior, Sabin Manuilă³². Vom relua acum doar o mică schiță a aceluia caz, pentru că a jucat un rol important în rezolvarea sa și Consulatul României la Budapesta.

Românii ar fi vrut să obțină un schimb individual, solicitând expres eliberarea tânărului Manuilă. Maghiarii însă nu au consimțit niciodată la asemenea schimburi individuale, preferându-le pe cele colective. Rațiunea acestei preferințe maghiare era simplă: erau mult mai mulți unguri arestați în România pentru acțiunii împotriva siguranței statului, unii fiind chiar condamnați la moarte, decât români arestați în Ungaria. În plus, autoritățile maghiare, atunci când au înțeles că revenirea lui Camil Manuilă în patrie era dorită cu intensitate de către români, când au realizat importanța prizonierului lor, au evitat cu mare grijă să-l cedeze, pentru că în felul acesta își pierdeau o mult prea prețioasă monedă de schimb.

O altă problemă care a împiedicat înfăptuirea mai devreme a transferului de deținuți politici a fost aceea că guvernul maghiar a pretins ca România să recunoască deținuților unguri predați dreptul de a se stabili în România, dacă ei doreau aceasta. Tratatul de la Trianon stipula dreptul foștilor cetățeni austro-ungari de a-și alege orice cetățenie din cadrul statelor succesorale. Însă guvernul român nu putea accepta ca unii maghiari, condamnați la moarte pentru atentate teroriste cu bombe, să li se anuleze pedeapsa, să fie eliberați și să se stabilească apoi netulburați pe teritoriul statului român. La rândul său, guvernul maghiar nu dorea să-i elibereze pe românii aflați în pușcăriile din Ungaria condamnați pentru delikte de drept comun, cum nu dorea nici punerea în libertate a comuniștilor. De altfel, nici românii nu-i solicitau pe bolșevici; era probabil singurul punct de consens între cele două țări în chestiunea schimbului de deținuți: locul comuniștilor, indiferent de naționalitatea lor, era la pușcărie, indiferent de locul unde se afla aceasta, în Ungaria sau în România. În sfârșit, au mai existat probleme în privința schimbului de deținuți, atunci când Budapesta solicita eliberarea unor români, iar Bucureștii doreau să primească pe unii maghiari³³. Era vorba de un amestec de chestiuni implicând spionaj, trădare și colaboraționism. Spre exemplu, unul din ultimii deținuți ceruți de români era un maghiar care fusese „condamnat pe viață pentru faptul că a denunțat un complot maghiar împotriva comandamentului nostru în timpul ocupării Budapestei”, iar „grație lui s-a evitat o mare nenorocire”. Autoritățile românești au făcut mari eforturi pentru a obține eliberarea acelei persoane, rațiunile fiind nu numai de natură umanitară: „dacă guvernul ungur se interesează de soarta celor care îl servesc, dând exemple de încurajare pentru cei ce se pun în slujba lui, și noi trebuie să arătăm că ne interesăm de soarta celor care ne-au servit cu prețul vieții lor”.

³² „Un frate la locul potrivit” - sau cum o legătură de rudenie a avut implicații în relațiile româno-maghiare. “Cazul Camil Manuilă”, în AȘUI, (serie nouă), Istorie, tom LVI-LVIII, 2010-2012, Iași, p. 265-276.

³³ AMAE, Fond 71/1914, E2, partea I, vol. 158, f. 202-203.

Până la urmă, după nenumărate tergiversări, la 8 decembrie 1921 a avut loc primul schimb de prizonieri politici, dar asta numai după ce Consulatul României la Budapesta a refuzat să mai ofere vize supușilor maghiari, pentru a putea călători la rudele lor din Transilvania³⁴. Partea maghiară a cedat, în felul acesta realizându-se primul transfer de deținuți, la vama Borș de lângă Oradea Mare, printre cei reveniți în țară aflându-se și Camil Manuilă.

Imediat ce a intrat pe teritoriul românesc, Camil Manuilă a trebuit să dea o declarație în care și-a schițat calvarul în temnițele maghiare. Povestea lui nu se sfârșise însă. Spirit rezolut, tânărul Manuilă pornește el însuși o serie întreagă de demersuri prin care dorea să i se restituie valorile pe care le deținuse în momentul arestării și îi fuseseră confiscate. Chiar a solicitat, în iulie 1922, și o despăgubire considerabilă pentru chinurile suferite în cele 20 de luni „petrecute” în Ungaria³⁵. Epopeea acestor solicitări avea să dureze peste două decenii, Manuilă luptându-se, fără succes, până în anii celui de-Al Doilea Război Mondial să-și recupereze bunurile. Chiar și pentru o simplă adeverință menită să confirme arestarea și prezența sa în pușcăriile maghiare, Camil Manuilă a trebuit să aștepte peste 20 de ani.

În încheiere, am putea schița câteva concluzii. În primul rând, în privința relațiilor româno-maghiare în anii interbelici, se poate spune că a fost vorba de o continuare, cu alte mijloace, a războiului. Semnarea tratatului de la Trianon, la 4 iunie 1920, nu a însemnat încheierea confruntării. Se poate vorbi chiar de un „război rece” româno-maghiar. Tensiunea dintre cele două țări nu a scăzut nici un moment, „coexistența pașnică” neîntrându-și în rol nici o clipă. Cazul Camil Manuilă a fost o ilustrare semnificativă a faptului că viața unui om, să-i spunem obișnuit, a putut fi marcată esențial de noile evoluții de pe scena politică și teritorială a Europei de după Primul Război Mondial. Pe de altă parte, statul român a încercat să utilizeze arestările abuzive înfăptuite de maghiari în primii ani interbelici, pentru a bloca accesul Ungariei în Liga Națiunilor, în toamna lui 1922. La inițiativa Ministerului Afacerilor Străine și prin eforturile Ministerului de Interne, în vara lui 1922 s-au adunat informații „despre suferințele ce au îndurat în temnițele ungurești acei cetățeni români care, fără nici un motiv, au fost arestați în Ungaria și au fost puși în libertate abia în urma schimbului de prizonieri politici”³⁶. În ciuda constituirii unui „dosar” consistent în această privință, intrarea statului maghiar în organizația geneveză n-a putut fi împiedicată.

În al doilea rând, se poate spune că, datorită în principal acțiunilor fratelui său Sabin Manuilă, a fost pus în funcțiune, spre a genera influență, angrenajul legăturilor de rudenie centrat pe familia Manuilă. Fără a fi lipsită nici de urmări paradoxale – referindu-ne aici la faptul că, datorită intervențiilor repetate în favoarea lui Camil Manuilă, maghiarii au conștientizat importanța acestuia,

³⁴ Ibidem, vol. 155, f. 104.

³⁵ Ibidem, vol. 160, f. 143.

³⁶ „Buletinul Oficial al Ministerului de Interne”, II, nr. 15-16/15 iunie-1 iulie 1922, p. 289.

șantajându-i pe români și obținând mult mai mulți compatrioți de-ai lor la schimbul de prizonieri ce s-a realizat decât ar fi fost natural să se întâmple – operațiunea ce a condus la eliberarea tânărului Manuilă a fost încununată de succes, cel puțin în măsura în care el a stat în închisorile maghiare „doar” 20 de luni. Alți români asupra cărora s-a abătut o năpastă asemănătoare, dar care nu aveau „rubedenii ... cu trecere”, au trebuit să mai aștepte câteva luni sau chiar câțiva ani până la rezolvarea cazului lor³⁷.

În sfârșit, în al treilea rând, Consulatul României sau Secția consulară a Legației României la Budapesta au jucat un rol cheie în războiul rece româno-maghiar, nu numai prin îndeplinirea atribuțiilor sale conferite de lege, în special din perspectiva asigurării de servicii consulare pentru cetățenii români din străinătate, dar și prin asistarea Legației României în relațiile ei complicate cu autoritățile maghiare. Spre exemplu, multe traduceri se făceau de către consuli. Cel puțin unul dintre ei, Aurel Monția, era originar din Transilvania, știa bine ungurește, ceea ce l-a făcut cât se poate de util. De altfel, la revenirea în Centrala MAS, Monția va lucra la Direcția Presei și Propagandei, al cărei șef din 1926, Nicolae Dianu, îl va lăuda pentru cunoștințele de limbă maghiară, pentru traducerile din presa ungară, ca și pentru seriozitatea cu care își îndeplinea atribuțiile de serviciu³⁸.

³⁷ AMAE, Fond 71/1914, E2, partea I, vol. 157, f. 23-25, și vol. 158, f. 145-146 și 202-203.

³⁸ AMAE, Fond 71/1920-1944, România, vol. 417, f. 235.

ABREVIERI

<i>AARMSI</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice
<i>AARMSL</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare
<i>AARPAD</i>	= „Analele Academiei Române”, seria II, București, 1879-1916
<i>AA.SS.</i>	= <i>Acta Sanctorum</i> , ed. Bollandisti, III ^a ediție, Parigi 1863-1870
<i>AB</i>	= Arhivele Basarabiei
<i>ACNSAS</i>	= Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
<i>AE</i>	= L'Année Epigraphique, Paris
<i>AIR</i>	= Arhiva Istorică a României
<i>AIAC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj
<i>AIIAI</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>AIIC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Cluj
<i>AIINC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj
<i>AIIX</i>	= Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>ALIL</i>	= Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară, Iași
<i>ALMA</i>	= <i>Archivum Latinitatis Medii Aevi</i> . Genève.
<i>AM</i>	= Arheologia Moldovei, Iași
<i>AMAE</i>	= Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
<i>AmAnthr</i>	= American Anthropologist, New Series, Published by Wiley on behalf of the American Anthropological Association
<i>AMM</i>	= Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui
<i>AMMB</i>	= Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași
<i>AMN</i>	= Acta Musei Napocensis
<i>AMR</i>	= Arhivele Militare Române
<i>AMS</i>	= Anuarul Muzeului din Suceava
<i>ANB</i>	= Arhivele Naționale, București
<i>ANC</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Cluj
<i>ANSMB</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București
<i>ANG</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Galați
<i>ANI</i>	= Arhivele Naționale, Iași
<i>ANIC</i>	= Arhivele Naționale Istorice Centrale
<i>ANR-Cluj</i>	= Arhivele Naționale, Cluj-Napoca
<i>ANR-Sibiu</i>	= Arhivele Naționale, Sibiu
<i>ANRM</i>	= Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, Chișinău
<i>ANRW</i>	= Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, Berlin-New York
<i>ANSMB</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București
<i>ANV</i>	= Arhivele Naționale, Vaslui
<i>AO</i>	= Arhivele Olteniei
<i>AP</i>	= Analele Putnei
<i>APH</i>	= Acta Poloniae Historica, Varșovia
<i>AqLeg</i>	= <i>Aquila Legionis. Cuadernos de Estudios sobre el Ejército Romano</i> , Salamanca
<i>AR</i>	= Arhiva Românească
<i>ArchM</i>	= Archiva Moldaviae, Iași
<i>ArhGen</i>	= Arhiva Genealogică
„Arhiva”	= „Arhiva”. Organul Societății Științifice și Literare, Iași
<i>ArhMold</i>	= Arheologia Moldovei

ASRR	= Arhiva Societății Române de Radiodifuziune
AȘUI	= Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
ATS	= Ancient Textile Series, Oxbow Books, Oxford și Oakville
AUAIC	= Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
AUB	= Analele Universității „București”
BA	= <i>Biblioteca Ambrosiana</i> , Roma, Città Nuova Editrice
BAR	= Biblioteca Academiei Române
BArchB	= Bundesarchiv Berlin
BAR int. ser.	= British Archaeological Reports, International Series
BBRF	= Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg
BCIR	= Buletinul Comisiei Istorice a României
BCMI	= Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice
BCU-Iași	= Biblioteca Centrală Universitară, Iași
BE	= Bulletin Epigraphique
BF	= Byzantinische Forschungen, Amsterdam
BJ	= Bonner Jahrbücher, Bonn
BMI	= Buletinul Monumentelor Istorice
BMIM	= București. Materiale de istorie și muzeografie
BNB	= Biblioteca Națională București
BNJ	= Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher
BOR	= Biserica Ortodoxă Română
BS	= Balkan Studies
BSNR	= Buletinul Societății Numismatice Române
ByzSlav	= Byzantinoslavica
CA	= Cercetări arheologice
CAI	= Caiete de Antropologie Istorică
CartNova	= <i>La ciudad de Carthago Nova 3: La documentación epigráfica</i> , Murcia
CB	= Cahiers balkaniques
CBI	= <i>Der römische Weihebezirk von Osterburken. Corpus des griechischen und lateinischer Beneficiärer – Inschriften des Römischen Reiches</i> , Stuttgart
CC	= Codrul Cosminului, Suceava (ambele serii)
CCAR	= Cronica cercetărilor arheologice din România, CIMEC, București
CCh	= <i>Corpus Christianorum</i> , Turnhout
CChSG	= <i>Corpus Christianorum. Series Graeca</i>
CCSL	= <i>Corpus Christianorum Series Latina</i> , Turnhout, Brepols
CDM	= <i>Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Centrale de Stat</i> , București, vol. I-V; supl. I.
CDȚR	= <i>Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului</i> , București, vol. II-VIII, 1974-2006
Chiron	= Chiron: Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, 1971
CI	= Cercetări istorice (ambele serii)
CIL	= <i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i> , Berlin
CL	= Cercetări literare
CLRE	= <i>Consuls of the Later Roman Empire</i> , eds. R. S. Bagnall, A. Cameron, S. R. Schwartz, K. A. Worp, Atlanta, 1987
CN	= Cercetări Numismatice
CNA	= Cronica Numismatică și Arheologică, București
CSCO	= <i>Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium</i> , Louvain
CSEA	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiae Aquileiensis</i> , Roma, Città Nuova Editrice
CSEL	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum</i> , Wien, De Gruyter
CSPAMI	= Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Centrale, Pitești
CT	= Columna lui Traian, București

<i>CTh</i>	= <i>Codex Theodosianus</i> . Theodosiani, Libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis, I, edidit adsumpto apparatu P. Kruegeri, Th. Mommsen, Hildesheim, 1970-1971
<i>Cv.L</i>	= Convorbiri literare (ambele serii)
„ <i>Dacia</i> ”, <i>N.S.</i>	= Dacia. Nouvelle Série, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București
<i>DGAS</i>	= Direcția Generală a Arhivelor Statului
<i>DI</i>	= Diplomatarium Italicum
<i>DIR</i>	= <i>Documente privind istoria României</i>
<i>DIRRI</i>	= <i>Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență</i>
<i>DOP</i>	= Dumbarton Oaks Papers
<i>DTN</i>	= <i>Din trecutul nostru</i> , Chișinău
<i>DRH</i>	= <i>Documenta Romaniae Historica</i>
<i>EB</i>	= Études Balkaniques
<i>EBPB</i>	= Études byzantines et post-byzantines
<i>EDCS</i>	= <i>Epigraphik-Datenbank Clauss-Slaby</i> (http://www.manfredclauss.de/)
<i>EDR</i>	= <i>Epigraphic Database Roma</i> (http://www.edr-edr.it/default/index.php)
<i>EpigrAnat</i>	= Epigraphica Anatolica, Münster
<i>ERAsturias</i>	= F. Diego Santos, <i>Epigrafia Romana de Asturias</i> , Oviedo, 1959.
<i>EuGeSta</i>	= <i>Journal of Gender Studies in Antiquity</i>
<i>Gerión</i>	= Gerión. Revista de Historia Antigua, Madrid
<i>GB</i>	= Glasul Bisericii
<i>GCS</i>	= <i>Die Griechischen Christlichen Schriftsteller</i> , Leipzig, Hinrichs, 1897-1969
<i>GLK</i>	= <i>Grammatici Latini Keil</i>
<i>HEp</i>	= <i>Hispania Epigraphica</i> , Madrid
„ <i>Hierasus</i> ”	= <i>Hierasus</i> . Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani
<i>HM</i>	= Heraldica Moldaviae, Chișinău
<i>HU</i>	= Historia Urbana, Sibiu
<i>HUI</i>	= Historia Universitatis Iassiensis, Iași
<i>IDR</i>	= <i>Inscripțiile din Dacia romană</i> , Bucurști-Paris
<i>IDRE</i>	= <i>Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie</i> , I-II, Bucarest, 1996, 2000
<i>IGLN</i>	= <i>Inscriptions grecques et latines de Novae</i> , Bordeaux
<i>IGLR</i>	= <i>Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România</i> , București, 1976
<i>IILPecs</i>	= <i>Instrumenta Inscripta Latina. Das römische Leben im Spiegel der Kleininschriften</i> , Pecs, 1991
<i>ILAlg</i>	= <i>Inscriptions latines d'Algérie</i> , Paris
<i>ILB</i>	= <i>Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae. Inscriptiones inter Oescum et Iatrum repertae</i> , Sofia, 1989
<i>ILD</i>	= <i>Inscripții latine din Dacia</i> , București
<i>ILN</i>	= <i>Inscriptiones latines de Novae</i> , Poznan
<i>ILLPRON</i>	= <i>Inscriptionum Lapidarium Latinarum Provinciae Norici usque ad annum MCMLXXXIV repertarum indices</i> , Berlin, 1986
<i>ILS</i>	= <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> , 1892
<i>IMS</i>	= <i>Inscriptiones Moesiae Superioris</i> , Belgrad
<i>IN</i>	= „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal Iași
<i>ISM</i>	= <i>Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine</i> , București, vol. I-III, 1983-1999
<i>JGO</i>	= <i>Jahrbücher für Geschichte Osteuropas</i>
<i>JL</i>	= Junimea literară
<i>JRS</i>	= The Journal of Roman studies, London
<i>LR</i>	= Limba română
<i>Lupa</i>	= <i>Ubi Erat Lupa</i> (http://lupa.at/)
<i>MA</i>	= Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț

<i>MCA</i>	= Materiale și cercetări arheologice
<i>MEF</i>	= <i>Moldova în epoca feudalismului</i> , vol. I-XII, 1961-2012, Chișinău
<i>MEFRA</i>	= <i>Mélanges de l'École française de Rome: Antiquité</i> , Roma
<i>MGH</i>	= <i>Monumenta Germaniae Historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum auspiciis societatis aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi</i> , Berlin 1877-
<i>MI</i>	= Magazin istoric, București
<i>MIM</i>	= Materiale de istorie și muzeografie
<i>MM</i>	= Mitropolia Moldovei
<i>MMS</i>	= Mitropolia Moldovei și Sucevei
<i>MN</i>	= Muzeul Național, București
<i>MO</i>	= Mitropolia Olteniei
<i>MOF</i>	= Monitorul Oficial al României
<i>Navarro</i>	= M. Navarro Caballero, <i>Perfectissima femina. Femmes de l'élite dans l'Hispanie romaine</i> , Bordeaux, 2017.
<i>NBA</i>	= <i>Nuova Biblioteca Agostiniana</i> , Roma, Institutum Patristicum Augustinianum
<i>NDPAC</i>	= <i>Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane</i> , I, A-E, 2e edizione, Marietti, 2006; III, P-Z, 2e edizione, Marietti, 2008
<i>NEH</i>	= <i>Nouvelles études d'histoire</i>
<i>OI</i>	= Opțiuni istoriografice, Iași
<i>OPEL</i>	= <i>Onomasticon provinciarum Europae latinarum</i> , vol. I-IV, Budapesta-Viena, 1994-2002
<i>PG</i>	= <i>Patrologiae cursus completus, Series Graeca</i> , ed. J.-P. Migne, Paris, 1886-1912
<i>PIR</i>	= <i>Prosopographia Imperii Romani. Saec. I.II.III</i> , editio altera, Berlin.
<i>PLRE</i>	= <i>Prosopography of the Later Roman Empire</i> , 3 vol., eds. A. H. M. Jones, J. R. Martindale, and J. Morris, Cambridge, 1971-1992
<i>RA</i>	= Revista arhivelor
<i>RBAR</i>	= Revista Bibliotecii Academiei Române, București
<i>RC</i>	= Revista catolică
<i>RdI</i>	= Revista de istorie
<i>REByz</i>	= <i>Revue des Études Byzantines</i>
<i>RER</i>	= <i>Revue des études roumaines</i>
<i>RESEE</i>	= <i>Revue des études Sud-Est européennes</i>
<i>RGI</i>	= Revista Generală a Învățământului
<i>RHP</i>	= <i>Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit. I: Die Inschriften</i> , Viena
<i>RHSEE</i>	= <i>Revue historique de Sud-Est européen</i>
<i>RI</i>	= Revista istorică (ambele serii)
<i>RIAF</i>	= Revista pentru istorie, arheologie și filologie
<i>RIB</i>	= <i>Roman Inscriptions of Britain</i> , Londra
<i>RIM</i>	= Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău
<i>RIR</i>	= Revista istorică română, București
<i>RIS</i>	= Revista de istorie socială, Iași
<i>RITL</i>	= Revista de istorie și teorie literară
<i>RIU</i>	= <i>Die römischen Inschriften Ungarns</i> , Budapesta
<i>RJMH</i>	= <i>The Romanian Journal of Modern History</i> , Iași
<i>RM</i>	= Revista muzeelor
<i>RMD</i>	= <i>Roman Military Diplomas</i> , Londra
<i>RMM</i>	= <i>Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums</i> , Mainz
<i>RMM-MIA</i>	= Revista muzeelor și monumentelor, seria Monumente istorice și de artă
<i>RMR</i>	= Revista Medicală Română
<i>RRH</i>	= <i>Revue roumaine d'histoire</i>

<i>RRHA</i>	= Revue roumaine de l'histoire de l'art
<i>RRHA-BA</i>	= Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux Arts
<i>RSIAB</i>	= Revista Societății istorice și arheologice bisericești, Chișinău
<i>Rsl</i>	= Romanoslavica
<i>SAHIR</i>	= Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae, București
<i>SAI</i>	= Studii și Articole de Istorie
<i>SANIC</i>	= Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale
<i>SCB</i>	= Studii și cercetări de bibliologie
<i>SCh</i>	= <i>Sources Chrétiennes</i> , Paris
<i>SCIA</i>	= Studii și cercetări de istoria artei
<i>SCIM</i>	= Studii și cercetări de istorie medie
<i>SCIV/SCIVA</i>	= Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)
<i>SCN</i>	= Studii și Cercetări Numismatice, București
<i>SCȘI</i>	= Studii și cercetări științifice, Istorie
<i>SEER</i>	= The Slavonic and East European Review
<i>SHA</i>	= <i>Scriptores Historiae Augustae</i>
<i>SJAN</i>	= Serviciul Județean al Arhivelor Naționale
<i>SMIC</i>	= Studii și materiale de istorie contemporană, București
<i>SMIM</i>	= Studii și materiale de istorie medie, București
<i>SMIMod</i>	= Studii și materiale de istorie modernă, București
<i>SOF</i>	= Südost-Forschungen, München
<i>ST</i>	= Studii Teologice, București
<i>StAntArh</i>	= <i>Studia Antiqua et Archaeologica</i> , Iași
<i>T&MBYZ</i>	= <i>Travaux et Mémoires du Centre de recherches d'histoire et de civilisation byzantines</i>
<i>ThD</i>	= Thraco-Dacica, București
<i>TR</i>	= Transylvanian Review, Cluj-Napoca
<i>TV</i>	= Teologie și viața, Iași
<i>ZPE</i>	= Zeitschrift für Papyralogie und Epigraphik
<i>ZSL</i>	= Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde